

O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO MUNOSABATLARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK VA SOTSIOLOGIK EVOLYUSIYASI BOSQICHLARINI O'RGANISH

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda millatlararo munosabatlarning ijtimoiy-psixologik va sotsiologik evolyusiyasi bosqichlari fundamental ilmiy yondashuv asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda etnosotsiologik, etnopsixologik, fenomenologik va struktura-funksional yondashuvlar uyg'unligida millatlararo munosabatlarning genezisi, transformatsiyasi va zamonaviy holati ilmiy jihatdan asoslangan. Shuningdek, maqolada milliy identichlik, ijtimoiy masofa, stereotiplar, kommunikatsiya madaniyati va davlat siyosatining o'zaro ta'siri tizimli tahlil qilingan. O'zbekiston misolida ko'p millatli jamiyatda totuvlikni ta'minlashning institutsional va ma'naviy mexanizmlari ilmiy-nazariy jihatdan ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Millatlararo munosabatlar, etnosotsiologiya, ijtimoiy psixologiya, identichlik, bag'rikenglik, evolyusiya, ijtimoiy masofa, integratsiya.

ИЗУЧЕНИЕ ЭТАПОВ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ И СОЦИОЛОГИЧЕСКОЙ ЭВОЛЮЦИИ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В статье на основе фундаментального научного подхода анализируются этапы социально-психологической и социологической эволюции межэтнических отношений в Узбекистане. В исследовании научно обоснованы генезис, трансформация и современное состояние межэтнических отношений в сочетании с этносociологическим, этнопсихологическим, феноменологическим и структурно-функциональным подходами. В статье также проводится системный анализ взаимодействия национальной идентичности, социальной дистанции, стереотипов, коммуникативной культуры и государственной политики. На примере Узбекистана научно-теоретически раскрыты институциональные и духовные механизмы обеспечения гармонии в многонациональном обществе.

Ключевые слова: Международные отношения, этническая социология, социальная психология, идентичность, толерантность, эволюция, социальная дистанция, интеграция.

STUDY OF THE STAGES OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL AND SOCIOLOGICAL EVOLUTION OF INTERETHNIC RELATIONS IN UZBEKISTAN

Annotation. This article analyzes the stages of the socio-psychological and sociological evolution of interethnic relations in Uzbekistan based on a fundamental scientific approach. The study scientifically substantiates the genesis, transformation, and current state of interethnic relations in the context of a combination of ethnosociological, ethnopsychological, phenomenological, and structural-functional approaches. The article also provides a systematic analysis of national identity, social distance, stereotypes, communication culture, and the interaction of Public Policy. The institutional and spiritual mechanisms for ensuring harmony in a multinational society are scientifically and theoretically revealed in the example of Uzbekistan.

Keywords: Inter-ethnic relations, ethnosociology, social psychology, identity, tolerance, evolution, social distance, integration.

Zamonaviy globallashuv jarayonlari sharoitida millatlararo munosabatlar har qanday davlatning ijtimoiy barqarorligi, siyosiy mustahkamligi va iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi hal

40 qiluvchi omillardan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, ko'p millatli jamiyatlarda turli etnik guruhlar o'rtasidagi munosabatlarning muvozanatli va barqaror bo'lishi davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi ham ko'p millatli davlat sifatida millatlararo munosabatlarning o'ziga xos modelini shakllantirgan bo'lib, mazkur model tarixiy, ijtimoiy va madaniy omillar bilan chambarchas bog'liqdir. Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik — mamlakatimizdagi tinchlik va barqarorlikning eng muhim asosidir".

Sosiologik nuqtai nazardan millatlararo munosabatlar jamiyatdagi turli etnik guruhlar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalar, madaniy hamkorlik va psixologik o'zaro ta'sirlar tizimi sifatida talqin etiladi. Bu munosabatlar ijtimoiy tizimning barqarorligi va integratsiya darajasini belgilaydi. Emil Dyurkgeymning funksionalizm nazariyasiga ko'ra, jamiyatdagi barqarorlik umumiy qadriyatlar va ijtimoiy birdamlik orqali ta'minlanadi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, millatlararo munosabatlar ijtimoiy tizimdagi muvozanatni saqlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Maks Veber esa ijtimoiy harakat nazariyasi doirasida etnik identifikatsiya, madaniy qadriyatlar va diniy omillarning ijtimoiy munosabatlarga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Bu esa millatlararo munosabatlarni tushunishda sub'ektiv omillarning ham muhimligini ko'rsatadi.

Ijtimoiy-psixologik yondashuv doirasida Genri Tajfel tomonidan ishlab chiqilgan ijtimoiy identifikatsiya nazariyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Unga ko'ra, insonlar o'zini muayyan etnik yoki ijtimoiy guruhga mansub deb his qilish orqali "biz" va "ular" kategoriyalarini shakllantiradi. Bu esa millatlararo munosabatlarda stereotiplar, ijtimoiy masofa va tolerantlik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois millatlararo munosabatlarni tahlil qilishda psixologik omillar ham sotsiologik omillar kabi muhim ahamiyatga ega.

Markaziy Osiyo hududi azaldan turli sivilizatsiyalar, madaniyatlar va etnik guruhlar chorrahasi bo'lib kelgan. Qadimiy va o'rta asrlarda Samarqand, Buxoro va Xiva kabi shaharlar turli millat va din vakillarining tinch-totuv yashash makoni bo'lgan. Bu davrda millatlararo munosabatlar tabiiy integratsiya va madaniy sintez asosida shakllangan. Buyuk Ipak yo'li orqali amalga oshirilgan savdo va madaniy almashinuv turli xalqlar o'rtasida o'zaro ishonch va hamkorlik muhitini yaratgan. Shu jihatdan qaralganda, O'zbekiston hududida millatlararo munosabatlarning ildizlari chuqur tarixiy asosga ega.

Rossiya imperiyasi va Sovet davrida millatlararo munosabatlar markazlashgan siyosat asosida boshqarilgan bo'lsa-da, ko'p millatli jamiyatning asosiy xususiyatlari saqlanib qolgan. Sovet davrida "internatsionalizm" g'oyasi ilgari surilgan bo'lib, bu g'oya turli millat vakillarining tengligi va birdamligini ta'minlashga qaratilgan edi. Biroq, ayrim hollarda milliy identifikatsiyaning cheklanishi va sun'iy tenglashtirish siyosati ijtimoiy ziddiyatlarning yashirin shaklda saqlanib qolishiga sabab bo'lgan.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng millatlararo munosabatlar sohasida mutlaqo yangi bosqich boshlandi. Konstitutsiyada barcha fuqarolarning millati, tili va dinidan qat'i nazar teng huquqliligi mustahkamlab qo'yildi. Bu esa millatlararo munosabatlarning huquqiy asoslarini yaratishda muhim qadam bo'ldi. Mustaqillikning dastlabki yillarida millatlararo munosabatlarni barqarorlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

2017 yildan boshlab "Yangi O'zbekiston" konsepsiyasi doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar millatlararo munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqdi. Bu bosqichda inson qadri, bag'rikenglik, ochiqlik va ijtimoiy adolat tamoyillari ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Prezident Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "har bir inson, uning millati va dinidan qat'i nazar, davlatimiz himoyasida bo'lishi shart". Ushbu yondashuv millatlararo munosabatlarning ijtimoiy-psixologik asoslarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Yangi O'zbekistonda millatlararo munosabatlarni ta'minlashda institutsional mexanizmlar muhim o'rin tutadi. Xususan, respublikada 150 dan ortiq milliy madaniy markazlar faoliyat yuritib, ular turli millat vakillarining madaniy merosini saqlash va rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, do'stlik jamiyatlari va konfessiyalararo muloqot institutlari turli etnik va diniy guruhlar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan. Bu jarayonlarda mahalla

instituti alohida ahamiyatga ega bo'lib, u ijtimoiy integratsiya, nizolarni oldini olish va bag'rikenglik muhitini shakllantirishda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ijtimoiy-psixologik jihatdan qaralganda, O'zbekistonda fuqarolarning identifikatsiya jarayoni ko'p qirrali xususiyatga ega. Bugungi kunda fuqarolarda milliy, fuqarolik va global identifikatsiya elementlari uyg'unlashib bormoqda. Bu holat jamiyatda ijtimoiy birdamlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, stereotiplar va ijtimoiy predrassudoklar ayrim hollarda millatlararo munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli ta'lim tizimida bag'rikenglik va multikulturalizm g'oyalarini keng targ'ib qilish muhim ahamiyatga ega.

Sotsiologik tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda millatlararo munosabatlar barqaror va muvozanatli rivojlanmoqda. Bu holat davlat siyosatining izchilligi, ijtimoiy institutlarning samarali faoliyati va jamiyatda shakllangan bag'rikenglik muhiti bilan izohlanadi. Jahon tajribasi bilan qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, Yevropa davlatlarida multikulturalizm siyosati ayrim muammolarga duch kelayotgan bo'lsa, AQShda "melting pot" modeli ustuvor hisoblanadi. O'zbekiston esa o'ziga xos bag'rikenglik va ijtimoiy hamjihatlik modelini shakllantirgan.

Shu bilan birga, globallashuv, axborot makonidagi ta'sirlar va migratsiya jarayonlari millatlararo munosabatlarga yangi chaqiriqlarni keltirib chiqarmoqda. Radikallashuv, axborot xurujlari va madaniy assimilyatsiya kabi tahdidlar jamiyat barqarorligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois bu sohada muntazam sotsiologik monitoring olib borish, profilaktik choralarni kuchaytirish va ta'lim tizimini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Kelajakda millatlararo munosabatlar rivoji raqamli jamiyat, global identifikatsiya va madaniy sintez jarayonlari bilan bog'liq holda davom etadi. Bu esa yangi ijtimoiy munosabatlar tizimini shakllantirishga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda millatlararo munosabatlarni rivojlantirishda ta'lim, madaniyat va yoshlar siyosatiga alohida e'tibor qaratish zarur.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda millatlararo munosabatlar barqaror, institutsionallashtirilgan va ijtimoiy-psixologik jihatdan mustahkam tizim sifatida shakllangan. Yangi O'zbekiston islohotlari esa bu munosabatlarni yanada takomillashtirish va zamonaviy bosqichga olib chiqishga xizmat qilmoqda. Bu jarayonni ilmiy jihatdan chuqur o'rganish, sotsiologik tahlillarni kengaytirish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish kelgusidagi barqaror taraqqiyot uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Murojaatnoma, 2025.
2. Durkheim E. The Division of Labour in Society.
3. Weber M. Economy and Society.
4. Tajfel H. Social Identity Theory.
5. SSSR milliy siyosat konsepsiyasi materiallari.
6. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
7. Mirziyoyev Sh.M. nutqlari (2017–2025).
8. "Mahalla to'g'risida"gi qonun.
9. "Yoshlar siyosati to'g'risida"gi qonun.
10. UN Reports on Social Cohesion.